

מבוא

שלום לכולן. ברוכות וברוכים הבאים למפגש האחרון של שבוע 13 של "עיניים על עזה". כאשר התחלנו לקיים את המפגשים היומיים במהלך המלחמה של ישראל עם איראן, פעלנו מתוך תחושת דחיפות, מתוך הכרה בצורך לשמור את המבט ממוקד בזוויות המתרחשות בעזה. מאז אנו ממשיכים להישיר מבט. אך מנין אנו מביטות? היכן אנו ממוקמות כצופות, גם כאלו המתנגדות למה שנגלה לפנינו? פעמים רבות המבט שלנו ממוקם כסירוב. להביט פירוש להתנגד, להצהיר כי לא בשמנו נעשות הזוועות. אך במידה רבה כולנו כרוכות וכרוכים, שותפות ושותפים בהשמדה המתמשכת. כיצד עובדה זו, כיצד עצם מיקומו של המבט שלנו, והיכולת להישיר מבט אל המבט עצמו, משפיעה על היכולת שלנו לפעול, לשבש, לסרב? היום אנו מארחות את פרופסור איילת בן ישי שהפכה את "עיניים על עזה" למה שהיא, ושעבודתה המחקרית והאקטיביסטית מגלמת את הקשר האימננטי בין מחשבה לפעולה. איילת היא פרופסור לספרות אנגלית באוניברסיטת חיפה, ואנו בנות ובני מזל לזכות בה כעמיתה וכחברה. מחקרה ממוקם בצומת שבין ספרות, משפט, תרבות והיסטוריה. בימים אלו היא עוסקת בשאלת המשמעויות הפוליטיות של היותנו מעורבות או שותפות בעל כורכנו, שאלת ה"קומפליסיטי". על שאלה זאת תדבר היום איילת, ואנחנו מודות לך מאוד על כך ומחכות לשמוע אותך.

הרצאה

תודה ליאור ועידו. תודה לכל מי שכאן היום וכל מי שבא בדרכו. אני אצמצם בתודות כי, כרגיל, יש לי הרבה מילים. אז אני אתחיל ישר. אני רק רוצה להראות תמונה אחת, ואז נמשיך. בהפגנה הגדולה בסכנין, לפני כחודש וחצי, צילמתי אישה פלסטינית שנשאה שלט ובו קביעה וציווי: "Silence is complicity – speak up for Gaza". במידה מסוימת נדמה לי שכולנו כאן גם בגלל הציווי הזה. אנחנו כאן כדי להפר את עננת השתיקה הכבדה על הנעשה בשמינו ועל-ידינו בעזה. עננה הרובצת על התקשורת שלנו, החברה שלנו, האוניברסיטאות שלנו, מערכות הרפואה והמשפט שלנו, וגם על ההפגנות שלנו וההתנגדות שלנו לממשלה. על השתיקה דיברנו כבר הרבה כאן ב"עיניים על עזה". היום אני רוצה להתמקד דווקא בשאלת הקומפליסיטי, מונח שאין לו תרגום בעברית אבל שאנחנו שומעים אותו יותר ויותר. המילה complicity מגיעה מהמילה הלטינית *complicare*, [שמשמעותה] to be folded with. כלומר, היא מעידה על מצב שבו אנחנו לא דווקא עושים, באופן אישי או באופן אקטיבי, משהו רע, באופן מכוון, אלא סבוכים בדבר הזה בעוול הזה בשותפות מבנית, דרך חברות בקולקטיב כלשהו.

כך אנחנו קומפליסיט בכל מיני עוולות, כאזרחים במדינה, כמשלמי מיסים, כמי שמשתמשים במשאבי כדור הארץ המדולדלים, כבעלי פריבילגיות, או אפילו כמי שמרוויחים מעוולות העבר. האם למשל אני קומפליסיט אם ירשתי דירה שנקנתה או ניתנה לסבי בעקבות גירוש או נישול של אחרים? האם האוניברסיטה שלי הגיעה לגדולתה מכספים של בעלי או סוחרים עבדים? זה שאלה שהרבה אוניברסיטאות בארצות הברית ואנגליה מתמודדות איתה; או סתם, כי התמזל מזלי להיות בצד הנכון של הקפיטליזם. לכאורה, שיח הקומפליסיטי הוא חשוב, כי כמו שעולה מהשלט שהראיתי הוא מניע אותנו לכדי פעולה. כדי להרחיק את עצמי מהקומפליסיטי שלי עלי לפעול, לדבר, להפגין, להתנער ולהתנתק. כך, למשל, ארגוני NOT IN MY NAME למיניהם ביהדות ארה"ב מבקשים לנתק את האופן שבו מדינת ישראל "מקפלת" אותם בתוך מעשי הכיבוש, הנישול, פשעי מלחמה, כשהיא מתימרת לפעול בשם היהדות או היהודים בעולם, או נגד האנטישמיות, אמיתית או מהונדסת. כך גם מי שעוזבים את הארץ, כי הם לא מוכנים להיות חלק מהעוולות האלה, וגם אלה שאומרים: "I am not my government", שתפס תאוצה בפייסבוק לפחות. הבעיה היא כמובן שמי שעוזבת את הארץ, אולי מנקה את מצפונה אבל היא לא פותרת את העוול. תושבי עזה ממשיכים להירצח ולגווע ברעב בקצב בלתי נתפס, גם אם "אני לא הממשלה שלי". החטופים, ישראלים כפלסטינים, עודם נמקים במנהרות ובתאים, והטהור האתני ברצועה ובגדה ממשיך לדהור. בעיה נוספת בשיח הקומפליסיטי היא כי הוא מהר מאוד מגיע לשיח טהרני. בתפיסה זו העולם מחולק לשניים: אלה שהם קומפליסיט והם הרעים, ואלה שהם לא קומפליסיט, והם הטובים. אלה הטובים, אלה שהם "בצד הנכון של ההיסטוריה" אנחנו אומרים. גם השיח הזה עסוק במעמדם המוסרי של המעוולים [מי שגרמו את העוול] ולא בעוול עצמו, כלומר: בעצירת רצח העם.

מה שאני מציעה, במקום, הוא לגשת לבעיית הקומפליסיטי כבעיה פוליטית- "מה עלי לעשות?" במקום כבעיה מוסרית "האם אני מהטובים או מהרעים?" למשל, אני נוהגת לומר שכישוראלית אני נולדתי כבר בצד הלא נכון של ההיסטוריה, ונראה שגם אמות בצד הלא נכון הזה. אלה הקלפים שקיבלתי, והקלפים האלה גם סידרו לי פריבילגיות לא מעטות. אחרי שגמרתי להתבאס מזה שאני בצד הלא נכון של ההיסטוריה, עולה שאלה הפוליטית חשובה באמת: בהינתן שנידונתי להיות את חיי בצד הלא נכון של ההיסטוריה עלי להחליט מה אני עושה עם כל השנים שנים האלה, עם כל החיים האלה שאני בצד הלא נכון. מכיוון שאני כאן היום, אתם יכולים להבין שהתשובה שלי היא לא ניהיליסטית. זאת אומרת, אני לא חושבת שאם כולנו קומפליסיט, אז ממילא אין מה לעשות וזהו. מצד שני, אני ממש לא רוצה לגרום לכולנו רגשות אשמה

משתקים. להפך, אני טוענת שהקושי שבקומפליסיטי, זה שהוא סבוך ולא ניתן להתרה, הוא גם נקודת החוזק שלו. במחקר שלי ובאקטיביזם שלי, אני מנסה להשתמש בקומפליסיטי שלי ככלי פוליטי, כמפתח לנסות ולהבין איך ואיפה אני יכולה לפעול בעולם ולהפחית את העוולות בהם אני סבוכה, ולא כדי להציל את עצמי משותפות בעוולה. הדבר דורש התבוננות ולמידה, "להישאר עם" אומרת דנה האראווי (Donna Haraway), "staying with the trouble". להישאר עם הדברים הקשים ביותר, אותם דברים שאיננו יכולים לפתור או להעלים. במקום לברוח מהם, או להדחיק אותם, עלינו להישיר אליהם את מבטינו (שלום "עיניים על עזה"!), וללמוד איך הם עובדים, לא כדבר שנמצא מחוץ אלינו, אלא דווקא כמשהו שאנחנו סבוכים בו. אני חושבת שהאופן שאנחנו סבוכים תומך בחובו את האופנים שבהם אנחנו יכולים לפעול. אני חושבת שזו הדרך הטובה ביותר להרבות טוב וצדק בעולם. ואני חושבת שחשוב להרבות טוב וצדק בעולם, או לכל הפחות להפחית ככל שאנחנו יכולים את העוול.

אני רוצה לסיים בשתי דוגמאות, או תובנות. כחברי סגל, אנחנו גם קומפליסיט בעוולות האוניברסיטה. האוניברסיטה, כמו המדינה, מפעילה הרבה מאוד כוח ואלימות כדי שאנחנו נישאר במצב תמידי של הלם, של זעזוע, של חוסר אונים ושל צער עמוק – אנחנו מאוד טובים בצער עמוק. אנחנו מנסים לשרוד ולהגן על עצמנו ועל היקר לנו וכך אנחנו נכנעות, מבלי לדעת או לרצות, למציאות שנראית לנו בלתי נמנעת. נהינו מעולים בזיהוי הדרכים בהן "הכל אבוד", הדרכים שבהן אנחנו חסרי אונים. אבל יש לנו כוח. החברה הישראלית תפקידה בדינו פריבילגיה עצומה, או לפחות בידי חלקנו, והיא הקביעות [במקום העבודה, ה-tenure]. אם אנחנו עושים בה שימוש רק כדי לשמר את כוחנו ומעמדנו האישי, הרי שאנחנו כמו המערכת המשפטית אל מול פשעי המלחמה, חוטאים לאלה שנתנו לנו אותה כדי לומר אמת בלי מורא. ולכן עלינו לעשות בקביעות שימוש כדי לאתגר את השיח המצמית והמצמצם, כדי להראות את מי הוא משתיק, את מי הוא מדיר, את מה הוא הופך ללא לגיטימי, ואיזה חברה ואיזה תרבות הוא מייצר. עלינו לעשות פעולות בעלות נראות, כדי להראות לסטודנטיות שלנו שיש מי שעומד לצידם, שהם לא הופקרו. מעל הכל, מוטלת עלינו החובה לא רק לנתח את המצב הקיים אלא גם להצביע על אופני חשיבה אחרים, ולהנכיח את השפה של חשיבה אחרת בחברה.

הפילוסופית שרלוט נוולס (Charlotte Knowles) טוענת שאולי אין לנו אחריות על איך אנחנו נכנסים למצב של קומפליסיטי, שכן אנחנו הרי מקופלים בו, וגם אין לנו אולי יכולת לפתור את העוול, אבל יש לנו אחריות על כך שאנחנו מקבלים את המצב הקיים כיחיד האפשרי, ועל כך שאנחנו לא מכינים את עצמנו באופן אקטיבי לאפשרות שהדברים יהיו אחרת. אסיים אולי בדוגמה חשובה מכל כרגע. ישראלים, אנחנו, מדברים כל הזמן על קדושת החיים, אבל הלכה למעשה אנחנו מקדשים חיים באופן סלקטיבי. היא תמיד מחולקת לשני צדדים, של אנחנו והם. הסלקציה הזאת, או הסלקטיביות הזאת, מאיינת אותנו ואת האנושיות שלנו והביאה אותנו עד היום לכך שהחיים זולים מאי פעם. כך למשל, באופן טראגי ממש המאבק למען חיי החטופים שלנו מאיין את עצמו כשהוא מסרב לכלול את החיים של כולם. כי חברה שאימנה את ליבה להיות גם במותם של עשרות אלפי עזתים, נדהמת לנוכח העובדה שגם חיי אזרחיה שלה הפכו לזולים, שכולנו הפכנו קורבנות פוטנציאלים על מזבח הכוחנות, המיליטריזם, הכבוד הלאומי, שלמות הממשלה וקידוש הארץ. מסתבר שדי מהר ובקלות מגיעים להקריב גם יהודי על מזבח העליונות היהודית. אבל אפשר לדמיין – ויש מי שמתעקשות לעשות זאת – לדמיין מאבק להשבת החטופים, או הפלת הממשלה, שמציב את החיים של כולם, בין הירדן לבין הים, בשורה אחת ובקדמת הבמה. לדבר על החיים כערך עליון זה קל. להבין שמדובר לא בסיסמאות ריקות ובהתמסרות לקיטש של מוות, מחייב שינוי תודעתי עמוק ופעולה פוליטית עיקשת. מ[הסמא:] "לא בשמי" ל[סמא:] "כן בשמי, ולכן עליי להתנגד". אני מקווה שאת החשיבה הזו אנחנו מפתחים כאן ב"עיניים על עזה" ושזו הפעולה הפוליטית שלנו. זה חשוב, זה נורא קשה, אבל אין לנו ברירה אחרת, תודה.